

УДК 341.9:355.48

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.02.172>

КОНЦЕПЦІЯ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ В ІСТОРИЧНІЙ РЕТРОСПЕКТИВІ

Бушок О.О.,

аспірант кафедри міжнародного та європейського права
Державного некомерційного підприємства
«Державний університет «Київський авіаційний інститут»
ORCID: 0009-0005-8566-9540

Бушок О.О. Концепція повоєнного відновлення в історичній ретроспективі.

Стаття присвячена історичному розвитку концепції повоєнного відновлення в міжнародному праві, яка відображає зміни підходів до реконструкції держав після збройних конфліктів. Автор досліджує історичний розвиток цього процесу, починаючи з післявоєнного періоду Першої світової війни, аналізує механізми відбудови, які застосовувалися після Другої світової війни, включаючи План Маршалла, а також розглядає сучасні міжнародні ініціативи та виклики, з якими стикаються країни у процесі повоєнної реконструкції.

Основний акцент зроблено на трансформації підходів до повоєнного відновлення: від суто матеріальної реконструкції інфраструктури та економіки до комплексного процесу, що включає відновлення державних інституцій, реформування правової системи, забезпечення прав людини, розвиток демократичного врядування та економічної стабільності. Автор аналізує роль міжнародних організацій, які сприяють розробці механізмів фінансової підтримки, правового регулювання та моніторингу відбудови.

У статті представлено історичні приклади успішних та проблемних ініціатив повоєнного відновлення, зокрема діяльність Ліги Націй у міжвоєнний період, роль ООН та міжнародних фінансових інституцій у післявоєнній реконструкції Європи, а також досвід Балканських країн у 1990-х роках. Автор наголошує, що сучасний підхід передбачає не лише фізичну відбудову, а й боротьбу з корупцією, залучення місцевих громад до процесу відновлення, соціальну реабілітацію постраждалого населення та забезпечення довгострокової стабільності.

Окрема увага приділяється сучасним викликам повоєнного відновлення, зокрема на прикладі України. Автор аналізує необхідність системного підходу, що включає відбудову інфраструктури, реформу державного управління, економічну інтеграцію, залучення інвестицій та підтримку соціальної сфери. У статті підкреслюється, що міжнародний досвід демонструє: успішне відновлення можливе лише за умови комплексного підходу, прозорості процесів та ефективного управління ресурсами.

Ключові слова: повоєнне відновлення, міжнародне право, постконфліктне суспільство, збройний конфлікт, міжнародна співпраця.

Bushok O.O. The concept of post-war reconstruction in historical retrospect.

The article is devoted to the historical development of the concept of post-war reconstruction in international law, which reflects changes in approaches to the reconstruction of states after armed conflicts. The author examines the historical development of this process, starting with the post-war period of the First World War, analyzes the reconstruction mechanisms used after the Second World War, including the Marshall Plan, and considers current international initiatives and challenges faced by countries in the process of post-war reconstruction.

The main emphasis is placed on the transformation of approaches to post-war reconstruction: from purely material reconstruction of infrastructure and economy to a comprehensive process that includes the restoration of state institutions, reform of the legal system, human rights, development of democratic governance and economic stability. The author analyzes the role of international organizations, which contribute to the development of mechanisms for financial support, legal regulation, and monitoring of reconstruction.

The article presents historical examples of successful and problematic post-war reconstruction initiatives, including the activities of the League of Nations in the interwar period, the role of the UN and international financial institutions in the post-war reconstruction of Europe, and the experience of the Balkan countries in the 1990s. The author emphasizes that the modern approach involves not only physical reconstruction, but also the fight against corruption, involvement of local communities in the recovery process, social rehabilitation of the affected population, and ensuring long-term stability.

Particular attention is paid to the current challenges of post-war recovery, in particular, on the example of Ukraine. The author analyzes the need for a systemic approach, including infrastructure reconstruction, public administration reform, economic integration, investment attraction, and support for the social sphere. The article emphasizes that international experience demonstrates that successful recovery is possible only with a comprehensive approach, transparency of processes and effective management of resources.

Key words: post-war reconstruction, international law, post-conflict society, armed conflict, international cooperation.

Постановка проблеми. Проблема повоєнного відновлення в міжнародному праві має глибокі історичні корені, які формувалися під впливом світових конфліктів та міжнародних домовленостей. Відновлення після Першої світової війни ґрунтувалося переважно на фінансовій стабілізації та локальних ініціативах, тоді як Друга світова війна спричинила появу масштабних програм економічної допомоги, таких як План Маршалла. Надалі конфлікти в Іраку, Афганістані та сучасні виклики, зокрема війна в Україні, засвідчили необхідність комплексного підходу, що включає не лише фізичну відбудову, а й політичні, соціальні та правові реформи. Така історична ретроспектива дозволяє зрозуміти еволюцію міжнародних механізмів відновлення та адаптацію їх до сучасних викликів.

Стан опрацювання проблематики. Аналіз останніх досліджень і публікацій щодо історичного розвитку концепції повоєнного відновлення в міжнародному праві виявляє значні зміни в підходах до відбудови постконфліктних держав. Сучасні дослідження в цій сфері підкреслюють важливість комплексного підходу, що охоплює не тільки відновлення інфраструктури, а й створення стабільних державних інституцій, реформування правової системи та забезпечення прав людини. Ці питання активно досліджують такі вчені, як Т.Р. Короткий, Н.В. Камінська, А.О. Кориневич, В. Гуменюк, К. Шмітт, М. Келлі та інші.

Метою статті є аналіз історичного становлення концепції повоєнного відновлення в міжнародному праві, зокрема, в контексті зміни підходів до відбудови держав після збройних конфліктів. У статті розглядаються основні етапи розвитку цієї концепції: від матеріальної реконструкції до комплексного підходу, що включає соціальні, правові та економічні аспекти. Завданнями статті є дослідження історичного досвіду повоєнного відновлення, роль міжнародних організацій у цьому процесі, а також аналіз сучасних підходів до відновлення після війни, зокрема на прикладі України.

Виклад основного матеріалу. Історичний розвиток концепції повоєнного відновлення в міжнародному праві відображає еволюцію підходів до відбудови держав після збройних конфліктів з урахуванням накопиченого досвіду. Спочатку відновлення здебільшого зводилося до матеріальної реконструкції інфраструктури та економіки, однак із розвитком міжнародного права та гуманітарних стандартів підхід до цього процесу значно розширився.

Сучасне повоєнне відновлення охоплює не лише фізичну відбудову, а й створення ефективних державних інституцій, реформування правової системи, забезпечення прав людини та підтримку демократичного врядування. Значну роль у цьому процесі відіграють міжнародні організації, такі як ООН, Світовий банк, Міжнародний валютний фонд, Європейський Союз та інші, які розробляють та впроваджують відповідні механізми правового регулювання, фінансової підтримки та моніторингу відбудови.

Еволюція концепції також відображає перехід від односторонніх програм допомоги до комплексного, інтегрованого підходу, що включає залучення місцевих громад, підзвітність влади, боротьбу з корупцією та сприяння примиренню між конфліктуючими сторонами [1].

Першим масштабним випробуванням для міжнародної спільноти у сфері післявоєнного відновлення стала Перша світова війна (1914–1918), наслідки якої спричинили величезні людські жертви, руйнування інфраструктури, економічний спад та політичну нестабільність у багатьох країнах. Після її завершення міжнародна спільнота вперше зіткнулася з необхідністю системного підходу до відновлення зруйнованих держав та регіонів, що зазнали найбільших втрат.

Одним із ключових акторів цього процесу стала Ліга Націй, створена у 1920 році з метою підтримки миру та стабільності у світі. Вона відіграла важливу роль у фінансовій та технічній допомозі країнам, які найбільше постраждали від війни. Зокрема, в Австрії було ухвалено рішення про призупинення виплат репарацій, що дало змогу зменшити економічний тиск. Окрім того, за сприяння Ліги Націй у країні було розпочато низку економічних реформ, спрямованих на стабілізацію фінансової системи, подолання гіперінфляції та відновлення промисловості. Для контролю за впровадженням цих заходів було призначено верховного комісара з економіки, який здійснював моніторинг та координацію відновлювальних процесів [2].

Подібні заходи були реалізовані і в Угорщині, яка, як і Австрія, опинилася в надзвичайно скрутному економічному становищі після розпаду Австро-Угорської імперії. За підтримки міжнародної

спільноти країні вдалося здійснити фінансову стабілізацію, реформувати банківський сектор та відновити основні галузі промисловості.

Окрім економічних заходів, важливою частиною повоєнного відновлення стали гуманітарні ініціативи. Мільйони людей залишилися без житла та засобів для існування, тому міжнародні організації та благодійні фонди організовували постачання продовольства, медикаментів та інших життєво необхідних ресурсів.

Хоча заходи, реалізовані після Першої світової війни, мали певні успіхи, вони не змогли повністю усунути соціально-економічні проблеми та запобігти новим конфліктам. Економічна криза 1929 року, політичні потрясіння та загострення міжнародної ситуації зрештою призвели до нової глобальної війни у 1939 році. Проте досвід першого повоєнного відновлення став важливим уроком для майбутніх міжнародних ініціатив у подоланні наслідків збройних конфліктів.

Після закінчення Другої світової війни Європа опинилася в руїнах: промислові підприємства були знищені, транспортна інфраструктура – серйозно пошкоджена, а економіки багатьох країн – у стані кризи. Мільйони людей залишилися без роботи, житла та засобів для існування. У такій ситуації нагальним стало питання відновлення економічного потенціалу континенту та запобігання політичній нестабільності, яка могла призвести до подальших конфліктів.

У відповідь на ці виклики Сполучені Штати ініціювали масштабну програму економічної допомоги, відому як План Маршалла, або Європейська програма відновлення (ERP – European Recovery Program). Ініціатором програми став державний секретар США Джордж Маршалл, який 5 червня 1947 року представив її основні положення у своїй знаменитій промові в Гарвардському університеті [3].

Основною метою Плану Маршалла було економічне відродження Європи шляхом надання фінансової допомоги для відновлення промисловості, модернізації виробництва, розвитку сільського господарства та зміцнення торговельних зв'язків між європейськими країнами. Загалом у рамках програми, що діяла з 1948 по 1952 рік, США надали 16 європейським країнам понад 13 мільярдів доларів (що еквівалентно сотням мільярдів у сучасних цінах).

Допомога надавалась у вигляді фінансових грантів, кредитів, поставок сировини, продовольства та промислового обладнання. Значну частину коштів отримали Велика Британія, Франція, Західна Німеччина та Італія, оскільки саме ці країни зазнали найбільших руйнувань.

Окрім економічного відновлення, План Маршалла мав і геополітичне значення. Він сприяв економічній інтеграції країн Західної Європи та створенню передумов для заснування майбутнього Європейського Союзу. Водночас програма стала важливим інструментом стримування радянського впливу в Європі в умовах початку Холодної війни.

План Маршалла став одним із найуспішніших прикладів міжнародної співпраці у сфері повоєнного відновлення. Він не лише допоміг Європі швидко відновитися, але й закріпив основи для подальшого економічного зростання та політичної стабільності на континенті [4].

Важливу роль у цьому процесі відіграло й створення у 1945 році Організації Об'єднаних Націй, головною метою якої було забезпечення миру, безпеки та міжнародної співпраці, зокрема у відновленні зруйнованих війною країн. Головною метою цієї організації було забезпечення миру, безпеки та міжнародної співпраці, зокрема у сфері відновлення зруйнованих війною країн.

Одним із перших практичних кроків ООН у цьому напрямку стало створення Адміністрації допомоги та відновлення для Європи та Китаю (UNRRA). Ця структура надавала гуманітарну, економічну та технічну допомогу країнам, які найбільше постраждали від Другої світової війни. Завдяки UNRRA мільйони людей отримали продовольство, медичне забезпечення, фінансову підтримку та допомогу у відновленні житла й інфраструктури [5].

Згодом функції повоєнного відновлення перейшли до спеціалізованих установ ООН, таких як Програма розвитку ООН (UNDP), Дитячий фонд ООН (UNICEF) та Всесвітня продовольча програма (WFP). Вони відігравали ключову роль у боротьбі з бідністю, голодом та соціально-економічними наслідками воєнних конфліктів.

ООН також сприяла створенню міжнародно-правових механізмів для забезпечення довгострокової стабільності, таких як миротворчі місії, програми розмінування та ініціативи з відновлення державних інституцій. Її діяльність у повоєнному відновленні не обмежується лише періодом після Другої світової війни. Організація продовжує відігравати ключову роль у відбудові країн, що постраждали від сучасних конфліктів, таких як Боснія і Герцеговина, Ірак, Афганістан та Україна [6].

ООН стала однією з найважливіших міжнародних структур, що координує глобальні зусилля з відновлення, допомагає постраждалим народам та сприяє побудові стійкого миру у світі.

У сучасному міжнародному праві концепція повоєнного відновлення ґрунтується на комплексному підході, який охоплює не лише фізичну реконструкцію зруйнованої інфраструктури, але й глибші процеси, спрямовані на забезпечення стабільного миру, відновлення державних інституцій та створення умов для сталого розвитку.

Одним із ключових аспектів повоєнного відновлення є зміцнення верховенства права та реформування правових систем, що включає модернізацію судочинства, забезпечення доступу до правосуддя та боротьбу з корупцією. Важливе місце займає й питання захисту прав людини, зокрема, реінтеграції постраждалих груп населення, підтримки внутрішньо переміщених осіб і гарантування соціальної справедливості.

Досвід відновлення після конфліктів у таких країнах, як Ірак, Афганістан, Боснія і Герцеговина, демонструє, що поряд із матеріальною відбудовою необхідно приділяти особливу увагу розбудові державних інституцій, реформуванню системи управління та створенню ефективних механізмів економічного розвитку. Значну роль у цьому процесі відіграють міжнародні організації, такі як ООН, Світовий банк та Європейський Союз, які надають фінансову, технічну та консультативну допомогу.

Окремо варто наголосити на значенні економічного відновлення, яке включає підтримку малого та середнього бізнесу, залучення іноземних інвестицій, створення нових робочих місць та розвиток інноваційних секторів економіки. Паралельно реалізуються програми соціальної реабілітації, які спрямовані на подолання наслідків конфлікту та відновлення суспільної довіри.

Сучасні підходи до повоєнного відновлення базуються на багатовимірному підході, що поєднує інфраструктурну, правову, соціальну та економічну складові, спрямовані на побудову стійкого та мирного суспільства [7].

У цьому контексті відновлення набуває комплексного характеру, що є особливо актуальним для України, яка стикається з масштабними викликами в різних сферах суспільного життя.

Повоєнне відновлення України – це складний і багатограний процес, що охоплює не лише фізичну реконструкцію зруйнованих міст і сіл, а й відновлення економіки, соціальної сфери, державного управління та правової системи. Масштаби руйнувань, спричинених війною, вимагають системного та довгострокового підходу, який передбачає ефективне використання внутрішніх ресурсів та залучення міжнародної підтримки.

Одним із ключових викликів є відбудова інфраструктури. Зруйновані мости, дороги, житлові квартали, енергетичні об'єкти та підприємства потребують швидкої та якісної реконструкції. Це передбачає залучення значних фінансових ресурсів, а також впровадження сучасних технологій, що сприятимуть підвищенню ефективності будівельних процесів.

Не менш важливим аспектом є реформа державного управління. Відбудова країни має здійснюватися на принципах прозорості, ефективності та децентралізації. Довіра громадян до державних інституцій стане основою для стабільного розвитку, тому особливо важливо забезпечити антикорупційний контроль та підзвітність усіх процесів відновлення.

Економічне зростання також є одним із визначальних факторів успішного відновлення. Україна потребує сприятливих умов для розвитку малого та середнього бізнесу, залучення інвестицій, модернізації промисловості та диверсифікації експорту. Важливу роль відіграє інтеграція в європейський ринок, адаптація законодавства до стандартів ЄС та підтримка підприємництва через державні й міжнародні програми.

Соціальна сфера також зазнала значних випробувань. Велика кількість внутрішньо переміщених осіб, психологічні травми населення та необхідність реінтеграції ветеранів вимагають комплексних заходів. Освіта, медицина, соціальний захист мають отримати належне фінансування та реформування відповідно до нових реалій.

Міжнародний досвід доводить, що успішне відновлення країни після війни можливе лише за умови комплексного підходу. Україна має унікальну можливість не лише відбудуватися, а й стати більш сучасною, ефективною та стійкою державою. Координація зусиль із міжнародними партнерами, впровадження цифрових рішень, залучення інвестицій та проведення структурних реформ – це ключові фактори, які визначатимуть майбутнє країни [8].

Таким чином, повоєнне відновлення України – це не лише відбудова, а й трансформація держави, яка має шанс стати прикладом стійкості, модернізації та розвитку для всього світу.

Висновки. Отже, історичні етапи концепції повоєнного відновлення в міжнародному праві відображають перехід від суто матеріальної реконструкції – відбудови інфраструктури та промисловості – до комплексного підходу. Сучасне відновлення включає не лише фізичну реконструкцію, а й реформу правових інститутів, забезпечення прав людини, інтеграцію внутрішньо переміщених осіб та створення умов для сталого розвитку. Міжнародне право дедалі більше орієнтується на системні рішення, що не тільки усувають наслідки конфліктів, а й запобігають їх повторенню.

Сучасні підходи акцентують на формуванні стійких суспільств через розвиток громадянського суспільства, реформу державних інституцій та міжнародне співробітництво. Важливою є й економічна складова – залучення інвестицій, відновлення ринків праці та підтримка підприємництва. Відтак, концепція відновлення вже не обмежується фізичною реконструкцією, а охоплює глибокі соціальні й правові трансформації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Янчук А.О. Економічна стратегія повоєнного відновлення як основа забезпечення національних інтересів. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Серія: Юридичні науки. Том 35 (74), № 5, 2024. С. 80–89.
2. The Impact of the First World War and Its Implications for Europe Today URL: <https://www.boell.de/en/2014/07/08/impact-first-world-war-and-its-implications-europe-today>.
3. Library of Congress. (n.d.). For European recovery: The fiftieth anniversary of the Marshall Plan. URL: <https://www.loc.gov/exhibits/marshall/marsh-overview.html>.
4. Підорицева І. Післявоєнне відновлення Європи: досвід та уроки для України. *Журнал європейської економіки*. № 2, 2022, С. 190–07.
5. UN Relief and Rehabilitation Administration: «A New Enterprise Based on Human Brotherhood». URL: <https://www.nationalww2museum.org/war/articles/united-nations-relief-and-rehabilitation>.
6. IN PRESIDENTIAL STATEMENT, SECURITY COUNCIL REAFFIRMS 'VITAL IMPORTANCE' OF UNITED NATIONS' ROLE IN POST-CONFLICT RECONCILIATION. URL: <https://press.un.org/en/2004/sc7990.doc.htm>.
7. Степаненко Н.В. Курілець О.О. Сутність, поняття і зміст повоєнного відновлення держави: теоретико-правовий аспект. № 4, 2023. С. 34–41.
8. Дослідження: Повоєнне відновлення України. Нові ринки та цифрові рішення URL: <https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/09/Digital-instruments-in-Ukrainian-recovery.pdf>.